

Հաճեալ ըրիմայեց յսոց զգալարնս.  
ի ձեռաց նորս թօյնովի գաղախս.  
Արիանէ շքիւն նրին խաղմովս.  
Ժիրանեօք դատէ գործն դարարիս:

Ժիրանիս արիանն մնա մեծապայտաւ,  
Դոճէ թագ ի գոյեռն զգարարարայտն,  
Հոր ծրկեմն ի գոյեռն մա եղեալ շարայս.  
Մինչ գարայտն յնմն Հարց ինչ կրկն:

Ի Երեմիայ տառա ին խաղմովորտիկ,  
Պարպաշինն տառաք իս ոսկի խաժուկ.  
Ըզկին հարկամէր Դրաստամառ մարտիկ,  
Յի լիցի ուրախ արքայն իս Արշակ:

Այ մա գաղթի իս արիանն ի գեղին,  
Հեծեմնս ուժեղն իս արտին խորոց.  
Յուշ եղին նրմա կրկնոց իրաք շիտի.  
Նորոգեմն վերք, վառեմն յայնս խոց:

Հոս թղլ կու տայ բանաստեղծն իւր գրիին՝  
պատմել թագաւորին սրտի ցան՝ որ կը տեսներ  
աչաց առջեւ իւր անցեալը, ներկայն ու ապա-  
նին իրրեւ իրարու ընդգիծակաց պատկերներ:  
Թագաւորին ցառոց զարուցն երբ աստակու-  
թեան յետին տատիճան կը Տասնի, այն ատեն

ի խաղմովորտին մինչ բարմիս յին կայս.  
կարկայ ի ձեռնի վարանգն իս աւիճ,  
Հայր յամկարծ իս փկու զգլմանկին սայր,  
Խոր խոցեալ սմախս, նման ոչ աչ միջ: —

Դրաստամառ ապիւրայ անքրթիթ յառա.  
Տեսանէ գիւրդ Տեսոն զայրոյցս մանուկայ:  
Տածեցաւ դանակն — իս արեւմա ստոն  
Ժամկեաց իս ըզմա ի քրթիթէլ սկան:

## ԲԱՐՈՅԵԱՅԵՆ

## ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՆՈՐԱՎԷՊ

## ԳՐԻՆՍԻԼԵՆ

## ԳԼՈՒԽ Բ.

Նորոգեմն որս մի:

(Հարմարութիւն)

Ուսն Վիգորս ար Վալիէ Հարիւրպպեան՝ որ  
Մարգիդին բերդը կը բնակէր՝ գաղղիացի հնազոյն  
աղետատոհմ ընտանիքէ սերած էր: Եղբայրներու-  
թիւնն յաղթանակէր իւր աստղատմներն, իսկ  
կայսրութիւնն իւր ընտանեաց ետ էր գարնուցած:  
Իւր դասակին զինուորներն շատ բան կը պատմէին  
անոր հարստութեանց, ապաւանակն գգաման, եւ  
մեծ անուան վրայք զոր կայսերական պալատան  
մէջ ունէր: Բնութիւնն ալ ամէն առաւելութիւն  
ստիկնայ շնորհած էր մարմնայն: Երկարածնոտ գեղը  
թեւեւ գեղեցկութեան իրաւ կանոնաց համաձայն  
չէր, սակայն յանկուցիչ էր եւ յափշտակիչ: Ա-  
մեն գործոցն առաջնորդ էր գաղղիացուց ասպետա-

կան նկարագիրն. վարմանը մէջ ալ հայրենացեաց  
աղետութիւնն ու սիրտութիւնը կը ցուցնէր:  
Թեւեւ տակաւին քանուհի հինգամայ, օգոյ անհար-  
թութեանն թիացած կերպարանն այրական տեղը  
ունէր, եւ սեւա աշկուհին հրապարտ էր փայփլէին՝  
ինչպէս Սպանիացուց առակ եղած աշուրները:

Մարգիդը գրեթէ ֆանտաստիստայ գուսար  
մունէր, որ Գաղղիացուցն աղետական վարմանն  
անդգայ չէր: Գիւղարարներն մէջ կը հօծէին թէ  
հարիւրապետին եւ Մարեմայ մէջ բարկամութիւն  
մը կայ, որ ամեն ուղանկացուց սիրտն ի խոր կը խո-  
յէր: Որչափ կ'երեւայ՝ Մարգիդը կամ ամենեւեւ չէր  
իմացած, եւ կամ գէթ չէր ուզեր ասոր առաջն  
առաջ աշկուհի մեծանմութեամբ, որ պաշտիւ-  
կան արիւնն իրմէ կը պահանջէր: Թերեւս այն պատ-  
ճառաւ որ Գաղղիացուցն աղետականութիւնն ու  
պաշտօնը տեսնելով, կը համարէր թէ իրեն գտնէր  
յարմար փեսայ կրկայ ըլլալ, մանաւանդ որ Գաղ-  
ղիացուց գէժ ունեցած ատերութիւնը շուտից այն  
ստատութիւնն՝ որ իւր հայրենակիցները կը վաւեր  
ու կը բարբաբէր: Անոր համար անուշադ կ'անցնէր  
մտքն՝ որ եթէ յարաբերութիւնները դարձեալ  
խաղաղական կերպարանը առնուն, կարելի է գաշն  
մը գնել:

Գաղղիացիք այս միջոցին Պայննիկ պողոտան  
բազմութիւ պահապան զորք տնայնուցին, Մարգի-  
դին որսի բերդն ալ մնայուն պահակապան ընդու-  
նեցաւ: Ընդհանրապէս այս ժամանակէն վեր Մար-  
գիդն սկսաւ Գաղղիացուց տնեցած միտանդ  
յայտնել: Թեւեւ յառաջագոյն հայրենեաց համար  
գնէր չէր առած, բայց չէր պատճառ իւր հայրե-  
նասիրութեան վրայ տարակուսելու: Մանաւանդ  
թէ ասդին անդին կը լսուէր՝ թէ Մարգիդը Պա-  
տերազմոյց հետ գալտի յարաբերութեան մէջ  
է. եւ որովհետեւ յաճախ երկայն ատեն բերդին կը  
հետանար, եւ գրեթէ ճշդիւ այն ատեն՝ երբ Պա-  
տերազմոյցը յարձակում կ'ընէր, շատերը կ'ուզէին  
այս երեւոյթին անով մեկնել՝ որ Մարգիդը այն  
յարձակմանց գլխաւոր մասնակցութիւն ունի:

Մարգիդին արտաքին ալ բարբոյժին միասն  
էր ասոր: Ինքն այնպիսի մէկը չէր երեւար, որ պա-  
լատան օգոյն մէջ հանդիսութիւնէ: Եւ ինչ անտառ  
կը հոտէր քան թէ անուշուշէր: Տղայութեան վեր  
որսը սիրական զբոսանքն էր: Անիկեւ նշանաւու  
էր՝ աչքը ճշգրտապէս, ձեռքը հաստատուն: Երի-  
վարն որչափ ամեհի ըլլար, այնչափ եւ անգոր կը  
փաւեր սանձելու: Մարգիդն քառասներորդ տարին  
նոր էր մտած, եւ թէ եւ ընտելութիւն այնչափ մեղ-  
մացած էր, որ ալ չէր ուզեր յանգուցն ձեռնարկու-  
թեամբ: Կեանքը փտանգի մէջ գնել, սակայն հին  
աղողակութիւնը չէր կորսնցուցած: Բաւ ձիաւոր  
էր, եւ հետիւտան արաւանաց մէջ սրեւ քաջ դի-  
նուորի հետ կրնար մրցիլ: Եսեւ լեւ ելլելու մէջ  
յանգուցն եւ քալ էր: Աւելցնուր նաեւ բնական  
սրամիտ համարն ու սպանիական հնաւանդ քալու-  
թիւնն՝ որուն յանգուցն ձեռնարկութիւնն ալ  
խառն կ'ըլլայ, այն ատեն Մարգիդին բազմակայու-  
թեան նշանակութիւնը կրնար գուշակուիլ:

Մարգիդն իւր դեռաբայն աղջիկը քրտն յառ-  
ման էր, որ Մարգիդուհայն մահուանէն ետեւ

տան տիկինն էր: Ասիկայ միտ արձակ համարձակ կրտսեր, թէ կր բայձայ որ Գաղղիայիք Պիւսենեան լեւնեքին անդին ելին ճանաչեալ, եւ եթէ ըստ պատահանս գաղղիացւոյ համարիպէր, այնպիսի պաղուս թեմամբ կր վարուէր, որ ոչ ոք անոր ներքին դատմանց վրայ տարակուսիլ կրնար:

Գաղղիւոյ բերդին բնակիչները սովոր էին իրիկունները սրահի մէջ կամ պատշգամբ վրայ ժողովուրդ, եւ քիչ մ'ատեն խօսակցել: Այսպէս 1813ին Յունիոյի գեղեցիկ իրիկունն մը վալիէ կամ հոգոց մէջ կ'երեւար: Լուր եկած էր, որ Յովսէփ թագաւորն ստիպուած է Մայիսի վերջերը զՄատրիտ թողուլ, եւ գաղղիացի բանակն իւր եւ ժուռտանի առաջնորդութեամբ ետ պիտի դառնայ: Հարիւրապետն ու Մարզիպն այս նիւթին վրայ կը խօսէին, երբ երկու տիկնայք զնայլած կը դիտէին արեգակն՝ որ դրանշէի փառաւորութեամբ մարը կը մտնէր, եւ մերթ ընդ մերթ խօսակցութեան մէջ կը մտնէին:

«Որչափ կը բառձայի, ըստ Մարզիպ, որ այս արեւտը՝ քաղաքական պատերազմը վերջնաւոր: Երկիրն անապատ դարձաւ, այնպէս որ քան մինչեւ երեսուն տարւան մէջ հաղի շուշտ պիտի առնու: Կախաւմեծար կ'ընտրեն՝ որեւէ խաղաղութիւն՝ քան պատերազմին շարունակութիւնը:»

«Ինչո՞վ պարին մարդիկ, ըստ Մարիամ: Մշակութիւնը բոլորովին դադարէ է:»

«Անգղիա եւ Մերիկէ, աւելցուց Մարզիպ, կը հասցընեն Սպանիացոց պարենը. սակայն տալով մեր երկրէն արժաթ գուրս կը տրուի: Անշուշտ Գաղղիայիք իրենց պարենն հայրենիքէն բերել կու տան: Այսպիսի վիճակի մէջ Սպանիա պիտի չկարենայ իւր բնակիչները սնուցանել:»

«Այո՛, այնպէս է, ապահովուց գաղղիայի հարիւրապետը, կարօտութիւնը մեծ է ամենայն ուրեք, եւ չստ մեծ է:»

«Այնպէս է, ըստ Տոննա Գամիլեա՝ Մարզիպն քոյրը՝ Ժուռտանի բանակն՝ ինչպէս վարը գիւրջաղաքը կը պատմուի, ամէն կարեւորաց պէտք ունի: Կայն իսկ վառօդը քրեթէ հասեր է:»

«Կանայք, ըստ հարիւրապետը ծիծաղելով, ամէն բան ծիղը կը դիտանան, մինչեւ կարեկն է կատարածէլ որ լցուտ մ'ալ ըլլայ:»

«Ահա՛ քեզի ծանօթութեանցս աղբիւրն, ըստ Տոննա Գամիլեա հանգարտութեամբ գլանիկը ծխելով: Մեր ծառաներէն մին գիւղաղաքացին իջած էր, եւ հետը բերեր է ինչ որ հոն ամենուն բերանը կը պտըտի:»

«Այո՛, ըստ հարիւրապետը, կարօտութիւն կայ. բայց մեր զինուորական հոգաբարձութիւնն այնպէս է կարգի եւ, որ յետին կարօտութիւն երբեք չ'ըլլար: Բայց աստի, քիչ մ'ետքն ան ալ կը վերնայ. վասն զի քանի մ'օրէն բանակին ամէն պիտոյքը հոգացուի պիտի:»

«Բնական է, ըստ Մարզիպն, եթէ մեր զինուորներն ալ այսպէս հոգացուէին, զինուորական հրահանգը կատարելապէս կ'ըլլար: — Բայց կարծեմ մեծ զօրութիւն պէտք է այսպիսի մեծատարած բանակի կարօտութիւնը բաւանայ:»

«Արգարէս այնպէս է, հաստատեց հարիւրապետը գոռոզութեամբ. բայց օգոստոսփառ Կայ-

սեր զօրութիւն չի պակսիր: Արգեն Պայսնեն 3006 աւելի եզան կառք կարեւոր պարէնը կը բերէ, Բայց ասիկէ՛ նստե 500 եղ դէպի մեր բանակը կը վարի, եւ քիչ մ'ետքն այն հայրենաւոր գիւղաղաքացիքն յնծուլթիւնն անհետ կ'ըլլայ. վասն զի երկու օրէն կարաւանն ասիկէ պիտի անցնի:»

«Եթէ այնպէս է, ըստ Մարզիպ, Պայսնեն մինչեւ գիւղաղաքը մտքը թռչելով, հինգ օրուան մէջ բանակ հասած կ'ըլլայ: Այս կարծ միջոցին մէջ չի կրնար կարօտութիւնն այնչափ սաստկանալ:»

Այսպէս երկայն ատեն խօսակցելէն ետե՛ւ Մարզիպն ընկերութիւնը լուծեց. վասն զի երկրորդ օրն այդուց որս ելել կ'ուզէր: «Երկայն ատեն է, ըստ հարիւրապետը Մարզիպն, որ այս ուղարձութիւնը դադարեցուցած էք, որուն Մարզիպ պատասխանեց ծիծաղելով. «Օգբեր շատ գեղեցիկ են, որո՞ք ոգին սիրտս կը գրաւէ:»

Երկրորդ աւտու Մարզիպն իւր հրացանակին հետ բերդէն մեկնեցաւ, հարիւրապետն մինչեւ վերջին պահուցը ընկերացաւ իրեն, եւ յաշու որսորդութիւն մտղծեց: Երկու սպանիայիք անկոն արահետ մը բռնեցին, եւ քիչ մ'ետքը ծառերու մէջ աներեւելով եղան:

«Խաւան, ըստ Մարզիպն հրացանակին՝ երբ գաղղիացւոյ հետք մ'ալ չէր երեւար. զօրայիք, վասն զի բաւական դժբեց կայ: Կախ եւ յոռալ մէջ մէկ գաւազան պէտք է մեղի ի նեցուկ, հրացանն յուս:»

Մարզիպն ուղիտակ դժնիկի գաւազան մը կարեց: Ընդերն ալ իսկոյն հրամանը կատարեց, եւ երկուքն աներկիւղ արագ արագ լեւան խորբը մտան:

Որչափ կ'երեւար՝ որոշ տեղ մը հասնել կը դիտէին, եւ կ'երեւայ թէ ծախու վրայ գաղանի նշաններ նշմարել կ'ուզէին: Իրեք ալ հոս ծիղը մը խորտակած էր, հոն երկու գաւազան խաչանձեղեանատարած կը կենար, ուրիշ տեղ մը կը տեսնուէր ոտս մը՝ յերկիր ցցուած: Երկու ուղեւորը լուռ մուռ կը յառաջանային եւ մերթ ընդ մերթ խորիմաց հայեցուած կ'արձակէին, երբ նոյնպիսի նշանի կը հանդիպէին:

Վերջապէս նեղ կիրճ մը հասան, որուն առջեւ ծառի բունն մը պտուած էր, կէս մը փառած եւ տեղ տեղ կեղեւը թերափուտ բնոյն վրայէն կը կախուէր: Մարզիպն եւ իւր հրացանակիրը մտնեցան այս ծառին, եւ սկսան մտադրութեամբ առջեւի ծիղերը գննել: Վուզէին քանի մը վայրկեան այս նորանշան հետաքրքրութիւնն յաղեցնել, յանկարծ մտերկ խոտոյ խաղաղափին լսուեցաւ: Մարզիպ մեկիւր զուկը վեցուց, աչքն ու ականջն այն կողմ բեւեռեց: Մեղմ ստանալին մը կը լուռէր, որ այսպիսի անայի տեղ մը վրան կը զարթեցանէ: Խաւան տակաւին բուն մը չէր իմացած, փութով այս գին այն գին կը հետապետէր. իսկ Մարզիպ զեանատարած ծառէ անդին անցաւ եւ ճեպով հրացանը ձեռք տաւ. կայծահոն ձգտեց, Խաւան կայծահոն ծարձատրին լսելուն պէս՝ վեր նայեցաւ, եւ մեկէն սկանջն հասաւ մարմնոյ մը ձայնն՝ որ թփերու մէջէն սպընդելով յառաջ կու գար: Անտարբեր բուն մը համարելով՝ դարձեալ սկսաւ փն-

տրեւել, եւ վերջապէս նոյն ծառին կեղեւին եւ բնին մէջ թղթիկ մը գտաւ, որուն վրայ գրուած էր՝ Մոռոտ: Վաղեց մէկէն խուան եւ թղթիկը Մարգիտին աչաց առջեւ բռնեց: Իսկ Մարգիտ զբոխ ծուկէ միայն, պայտպանողական դիրքն առանց փոխելու: Այս միջոցին ստանաւայն լսեց: Անշուշտ ծօնցողը գտաւոր տեսած պիտի ըլլայ:

Խուան այն առին աներկիւղ ցատքեց յառաջ գնաց այն կողմերն ուր խարաքիւնն կը լսուէր: Մարգիտ մէկէն միմտաց. «Չգիշը», խուան ծծուղեւով պատասխանեց, «Ինչո՞ւ. բովանդակ Սպանիոյ մէջ փանխալու բան չկայ»: Ետաւ գնաց եւ յանկարծ ձեռքերը բերնին քով բռնած գտնեց. «Է՛, դէ՛, ոչխարենայ խորեւ, շուտ, շուտ, առջեւ»:

Մայրաւորիտ ըլլակի մ'ետեւէն զլուխ մը կամայ կամայ վեր ելաւ, որ գտանենայ խորեւ ծածկուած էր: Որչափ կ'երեւար Պաքը Տոգիւ մըն էր՝ որ ա՛հիւ եւ երկիւղեւ կը դիտեր երկուքը:

«Պիտի գա՞ն», գոչեց տիրաբար Տրացանաւիրն, եւ Տրացանաւորը գետին յեցուց: «Ես զքեզ տեղիդ կը շարժեմ» բռաւ, եւ Տրացանին ուղղած կողմ կեցաւ:

Երկուտ զլուիւր թփերու մէջ թաղեցաւ աներեւոյթ եղաւ. քանի մը բապէէն պատանին մը գլտորելով բրտակէն իջաւ, եկաւ խուանին առջեւ, եւ ապշած կը դիտէր զինքը մտազբուծեամբ: «Կե՛րեցէ՛ր, այս համազգեստով չճանցայ զինք, Սենեօր»:

Հրացանակիրը պատանայն ալ ահա՛նջը բռնեց եւ կն մ'իբր յանգիմանաւթիւն, կէս մ'ալ իբր կտափի՝ զլուիւր ցնցեց առաջ ցուցցնելու: «Այո՛, է՛ եւ մեծ, ըսաւ խուան. ապահով եղի՛ր այն քուռ, որ Տօտիք կ'առաջնորդէ, եղևնաց տակ կ'ալ ընդ ունի, բան թէ գուն բովանդակի զխոյզ մէջ: Ինչպէս կ'ոյրար գուռ, եթէ զիս չճանցար, թաքտողդ թողուլ եւ այսպէս երկշտտութեամբ առջեւ ելլել»:

«Հապա գուր զիս տեսար, Սենեօր»:  
«Եւ ոչ մտախի՛ ծայրը տեսայ. բայց այս միտքէս անցուցի, որ անուշտ դարձաւ քեզի պէս տմարդի մը խաւած պիտի ըլլան, զոր բաւական է իշխել, եւ ահա ամենայն հնազանդութեամբ կ'ելլէ կու գայ: Միտ դի՛ր, քանի թէ քուն բովանդակի զխոյզ մէջ: Ինչպէս կ'ոյրար գուռ, եթէ զիս չճանցար, թաքտողդ թողուլ եւ այսպէս երկշտտութեամբ առջեւ ելլել»:

«Վերը, թփերու մէջ»:  
«Գաւեսիւնա՛, գոչեց խուան՝ տիրոջ դատաւումով, Տրացանը վերը թփերու մէջ կեցեց է: Արդեօք ընդ Պիւսենեանս եւ ընդ Երբոյ ասիէ մեծ էլ գտնուած է»:

Մարգիտ, որ հեռուէն կը դիտէր, ծծնաղելով ծօնեցաւ:

«Գաւեսիւնա՛...», գոչեց պատանին ուրախութեամբ, եւ խոյնին խոյրը հանեց զինքն եւ մեծարանք Մարգիտին հրամանին կը սպասէր:

«Խուան, ինչո՞ պատանին մի՛ շփոթէք, տակաւին դեռնապի՛ր. պայպիսի իրեն իրեն անտես ընելու է: — Որչափ աստեւ է Մանտա կիրճն էք»:

«Գրեթէ երկու շաբաթ: Ամեն կողմ խաղաղ է բուրդովն, մինչեւ հարկ չեղաւ երբեք զիշխարպահ

զինել: Գաղղիացիք չեն համարձակուի իրենց պահաւորէն կէս ժամ հեռու երթալ: Ռոտորիկայ կ'ուզէ ճամբուն երկայնութեան յառաջ խաղալ»:

«Ապշը՛, ընդ հատեց մէկէն ծուան. քու իշխանիդ պարտուպատա՛ն արդարեւ պիտի տան: Ռոտորիկայ բարեկամին պիտի բռնմ, որ զքեզ շղթանէրու մասին, որպէս զի տեղը պատուել տարկես»:

«Ինչպէ՛ք ըսել, Թենիկեղէ՛ք. — Ռոտորիկայ կ'ուզէ, Սենեօր Գաւեսիւնա, կառուողի պողոտային անդիլ Գաւեսիւնա երթալ ամբանալ: Հնոս, բուս Ռոտորիկայ, ճամբայ մը կայ որ Գաղղիա կը հանէ. այս ճամբան այնչափ ամրացուած է: Թերեւս Գաղղիացիներէն յառաջ կ'ընանք հասնիլ գրաւել»:

«Ոչ. հնոս պիտի չերթնայուի, ըսաւ Մարգիտ հաստատութեամբ: Դուռն փութալ ես ետ գարծիք: Դու վանդակ զօրքն ի մի գումարեցէք, պատուիրակ առաքեցէ՛ք առ Կոստանք Գաւեսիւնա, որ իւր գուռիդ բերէ միայնքն ձեք գնդին, եւ այս գիշեր որպիսի կարելի է կառուողի պողոտային ծօնեցէ՛ք: Գաղաճամուռ եղէ՛ք այն կրճերու եւ անցքերու մէջ, ուր ճամբայ մը կայ՝ որ Կերնարեւալէն Առունիսին կը հանէ եւ կառուողի պողոտայն խաչածեւ կը կարէ: Հնոս կեցէ՛ք, ես պիտի գամ, եւ այնպիսի որս պիտի որսանք, որուն վրայ ամեն սպանիացի պիտի ցնծայ: Ուրեմն, շուտով, ետ»:

Պատանին երբ լսեց այս արի գիմարաբաւութիւն, զոր ի մտոյն պիտի կատարէին, աշուրներն սկսան փայրիլ: Թերեւս առաջին պատերազմն էր, որուն պատերազմակից պիտի ըլլար Տայրենեւ աջ անկախութեան համար: Սիրտի արագութեամբ մագլցեց ելաւ բընան, եւ երբեք բողբ ետքը նոյն թփերուն մէջն զլուիւր վեր վերուց. բայց այս անգամ՝ Տրացանն որ զլուիւր վրայ կը ծածար: Ծնծարից գոչեց. «Կեցէ՛ք Գաւեսիւնա Միւնեա՛. եւ խոյնին թփերու ետեւ աներեւոյթ եղաւ ուրախ զուարթ երգելով»:

Գաղղիէնայի Մարգիտն՝ իրօք ալ այն վատահամբաւ Միւնեան՝ հրոսակներու առաջնորդն էր, որուն յանգուզն յարձակումներն Սպանիա արշաւող գաղղիական դատակներու ահն ու երկիւղն էր, եւ քուն վայրագ վերջին ատեններն անոր համար բան չէր լսուէր, վասն զի մեծամեծ յարձականքն առիթ չէր հանդիպած, փոքր յարձակումներն ալ իւր ստորակարգով առաջնորդաց ձեռք կը կատարէր: Լսանք նպաստ կը մտաւոյնէր իւր բերքը բնակող հարեւրապետը՝ որ կասկած մ'ալ ընաւ շուներ թէ իւր անտարբերութիւնն, որուն պատճառ էր ապրեւնական մարդասիրութիւնը, անհասկնալ աստերազմող օգտակարապէս կը գործածէին: Այս գործոյս մէջ այնպիսի խորամանկ հնարք ի գործ կը գնէր Մարգիտ, որ այնպիսի յարձակումներն երբեք բերգին շղթակցեն ընել չէր տար:

Իսկ այս յարձակումն՝ զոր միտքը դրած էր Մարգիտ ընել, այնպէս կարեւոր էր երեւոյալ իրեն, որ ոչ միայն յանձն կ'առնուէր նոյն իսկ բերգին քու վեր կատարել, այլ եւ ամեն վտանգ յանձն առնով արդարեւ, որ այս անհասկնալութեան ինք գլուխ ըլլայ: Գիտէր որ կարծուած իւրն գաղղիական բանակին մէջ զօրացած է, եւ այս կարծուած իւրն եւս առաւել պիտի սաստկանայ եթէ յաւրպի այն ան-

ձկայրեաց սպասուած պարէնը գրուել է Գիտերնաեւ որ ժուռտան սպարապետին գունդը գրեթէ բոլորովին քայքայած՝ Վիգորիա ամրոցը կը ժողովուրի, եւ թէ բրիտանական—սպանական զուգը մը Ուէլլինկիմն զքանի առաջնորդութեան իրենց օգնութեան կու գայ, Գիւրաւ կենար ենթագործիլ որ Վիգորիայի կողմերը շոյն օրերն անհրաժեշտ ճակատ մը տրուի, անոր համար անհամեմատ նշանակութիւն ունէր, ի թէ մինչեւ շոյն ժամանակ զաղկական բանակին ոչ պարէն ոչ աւազմամբեր ընդունէր: Վերջապէս որոշած էր Մարգիդ ճակատ տալ, ինչ որ ալ տրտեր:

(Հարաւստիք):

## ՄՅԵՐԵՄԵԱՆ

### ՆՈՐԱՆՈՒՐԵ

Նորադիպա քաղաք:

Պաղեր Եւրոսկացացոց հին Վեդուրնիս քաղաքը մտերս հաղթու տակ գտաւ: Բազմութիւնս մը խնջելովն, անգապընձեայ անօթոց եւ զինուոց կը գտնուին մէջ:

Ուկկոյ ճոր հանքեր:

Թաւամանիւ՝ Լէյլէ լեւան քով (Աստաբլիւ) սակւոյնոր հանք մը գտնուեցաւ, պետական աշխարհագրական մեծամեծ յոյսեր կու տայ: Նոյնպէս Նիւ—Վինեյի գերմանացի դատաւարալը՝ Վոմս Ելայինց Զուրն ծովածոցին մէջ սակի գտաւ:

Նոր մոլորակի ս'այ:

Մեցեալ տարի Գեկու. 22ին Փետրուս նոր մուրալի մ'այ նմարեց ի Գլինթըն (Նիւ—Եորգ): Գեկու. 22ին գտնուած գիւրն 10 18 աստ. 30 վայրկ. ուղիղ ելք, եւ 4 աստ. 10 վայրկ. գեպ հիւսիս խոտորումն: Այս մուրալին երկրաստաներորդ աստիճան մեծութեամբ աստեղ պէս լուսաւոր է: Գեկու. 26ին նաեւ Վիեննայի գիտնանոցն տեսնուեցաւ:

Ղուանկար տաշաւ տինգիւրաց:

Բարդիլ Գիտութեանց Համալսարանը գիտնական մեծ գործոյ մը ձեռնարկած է, այսինքն՝ բովանդակ երկինց լուսանկարական պատկերը պիտի առնուի եւ տիեզերագրական առաջ մը պիտի յօրինուի: Այս մեծ գործը հողագնդոյս վրայ սփռեալ գիտանոցներէն 10—12ին պիտի յանձնուի: Աստիքի միասին 6—7000 լուսանկարական պատկերներ պիտի պատրաստեն, որոնցմէ 1600 պատկերքը երկնային առաջ մը պիտի կրկնուի, որ գրեթէ 20—30 միլիոն աստղ պիտի բովանդակէ: Այս հայապարծ առաջինի գլուխ հանելու համար, ինչպէս կը կարծուի, 20 տարի պէտք է: Միեկայ աստեղագիտական ձեռնարկութեանց ոչ միայն մեծագոյնն, այլ եւ առաւել նշանակարաւորն է: Անրի Եղբարց արդէն առած աստեղաց լուսանկար պատկերին վրայէն դատելով՝ կարելի պիտի ըլլայ այժմու մեծամեծ հեռագրանքով լուսանկարել՝ ոչ միայն

տկար լուսոյ այն կէտն ալ՝ որ Էրէրէլի հեռագրատու կը նշմարուի, այլ եւ այնպիսի հաստատուն աստղներ, որոնք այժմու մեծամեծ հեռագրանքով ուղղակի չեն երեւար: Ըստ այսմ՝ այս առաջին պիտի բովանդակէ ինչ որ արդէ մարդկութիւնն յերկին նշմարել կը յուսայ, եւ այն՝ անոխալ եւ անվերջ: Եթէ այս նշանակութիւնը ժամանակ ժամանակ կրնուի — որուն արդէն միտք կայ — այն ասեմ աստեղագէտն իւր սենեկին մէջ գրասեղանին վրայ աստղաի պատկերներն համեմատելով՝ պիտի կարենայ իմանալ թէ ո՞ր աստղն աստեղափոխուած է, Գիսգոսէն (Neptune) անդին ի՞նչ աստեղը կան, միլիոնաւոր մոլորակաց մէջն ո՞րը շուր յերեւան ելաւ եւ օրն անհետացաւ. միով բանիւ՝ տիեզերաց շնչին փոփոխութիւնն ալ պիտի լսուեւէ:

### ՏՆՏԵՐԵԿԱՆ

Գիշերողան յոյս:

Հուանգի խուցն եւ բնագործարպէսներնարաններ լոյս փռուել ցանկալի է: Աս այս՝ քարահիլիոյ կանթեղն լոյս տարարընելով՝ փառ պահել՝ թէ հիւանդաց եւ թէ առողջներու ճանապարհով փոխադար է. վրան զի գիշերն ամբողջ կը ծխէ եւ խուցը փռասար կաղով կը լեցուի, շատ անգամ ալ կանթեղններ կը բռնկի: Պէտք է բնածարպի ճրագին (սփորմիլ) բուծիւր մինչեւ այրած սեւ մասը մանրամաղ աղով ծածկել: Այսպէսով ճրագը՝ տկար ու հաւասար բացով եւ այնպէս քիչ կը վառի որ ոչինչ կտոր մը գիշերն ամբողջ կը բաւէ:

Բոժոժառոր օճի խոժողանքի դեղ:

Օճայրի փորձաւոր օճոր մը կ'աւել, թէ բեւեկին իւղը (huile de térébenthine) բոժոժառոր օճի խոժողանքի արմատական զեղն է: Պէտք է բեւեկին իւղոյ չէլը վերէն վրայ գլխիկվար բռնել: Բեւեկին իւղն այս կերպով վերէն մէջն թոյնը կը հանէ կ'առնու:

Սկիւրոնի դարման:

Չեռաց եւ մարմնոյ ուրիշ մասանց սկիւրեւածի կամ վերաց՝ հետեւեալ դեղը կը գործածուի: Երկու հաւկիթի ճերմկուց փրփրացընէին ետեւէ երկու միջակ գգալ ձէլէ կը լեցուի եւ երկուքը լաւ կը խառնուի, եւ փափուկ կտակուց բարձիկ մէջ գրած վերաւորած կամ սկիւթած մասին վրայ կը կապուի:

Ղուացքի աժամ օճաւ:

Լուացքի գործածուած օճաւին կէտը կը խնայուի եւ առանձին սպտակութիւն կը տրուի լուացքի, իժէ 30—40 լտր ջրոյ մէջ առ մը մալուր սակեղանի (borax) ձգուի: Ասորմուրործ եւ այլ աղէն նիւթաց համար քիչ մ'առելէ կը գրուի: Ոսկերական կտակեղնաց զիջ մասեր, ինչպէս ստան:

Խոլանկար մարքէլ:

Պէտք է 190 կրամ եղնաղէն (fiel de boeuf) 190 կր. քաղաք, 110 կր. անուշադրի ոգի (esprit)